

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**РОЗКРИТТЯ ПЕРЕБІГУ, ЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКІВ ВЕЛИКИХ
ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала:

здобувачка IV курсу 07-441 групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізація 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Вознюк Карина Олександрівна

Керівниця

кандидатка історичних наук,
доцентка Михайленко Г.М.

Рецензентка

кандидатка історичних наук,
старший викладач Сачко Д.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Історіографія питання.....	5
РОЗДІЛ II. Передумови та перебіг великих географічних відкриттів.....	8
2.1 Основні передумови доби великих географічних відкриттів	8
2.2 Відкриття європейцями нових земель та початок боротьби за нові сфери впливу	11
РОЗДІЛ III. Світ після доби великих географічних відкриттів	16
3.1 Наслідки відкриття європейцями Нового світу	16
3.2. Значення Великих Географічних Відкриттів	19
РОЗДІЛ IV. Великі географічні відкриття у шкільному курсі історії.....	22
4.1. Огляд шкільної програми та підручників з всесвітньої історії.....	22
4.2 Сучасні методи викладання історії в українській школі	26
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ.....	39
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	39

ВСТУП

Актуальність теми: Як відомо, наш сучасний світ вступив в епоху глобалізації, і здавалося б, зо тільки сучасна людина добре знає навколишній світ. Однак, можна упевнено зазначити, що саме в період Нового часу, який розпочався з великих географічних відкриттів, наші попередники відкрили для себе усе багатство чужих та диких земель. Саме перші Великі географічні відкриття спричинили бурхливий розвиток науки та техніки, тому ця тема завжди буде актуальною в науковому колі. Крім того, в українській школі тема Великих географічних відкриттів займає провідне місце у шкільному курсі з предмету всесвітня історія, так як з цього історичного процесу зародилися досить суперечливі соціально-економічні, політичні та культурні взаємовідносини між європейцями та корінними жителями Африки, Азії, Америки та Океанії.

Мета дослідження: проаналізувати виклад теми великих географічних відкриттів у шкільній системі України.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання:**

1. Розглянути передумови великих географічних відкриттів
2. Визначити наслідки та значення епохи великих географічних відкриттів
3. Дослідити викладання всесвітньої історії у шкільному курсі на прикладі теми великих географічних відкриттів

Об'єкт дослідження: історія Західної Європи у Новий Час

Предмет дослідження: європейські великі географічні відкриття протягом XV – XVII століття

Методи дослідження: у ході дослідження вище зазначеної теми було використано наукові принципи історизму, всебічності й об'єктивності, а також загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та власне історичні методи (історико-порівняльний, проблемно-хронологічний).

Хронологічні межі охоплюють період XV – XVII століття.

Територіальні межі охоплюють територію Африки, Азії, Америки та Океанії.

Практичне значення: отримані результати цієї роботи можуть використовувати молоді вчителі, студенти-практиканти під час роботи у школі.

РОЗДІЛ I. Історіографія питання

Епоха великих географічних відкриттів завжди викликала у дослідників інтерес, так як саме з цього історичного процесу розпочалася глобалізація. Європейці зіткнулися з новим пластом соціальних, культурних, економічних та політичних структур, які необхідно було вивчати. Можна впевнено затвердити, що з періоду Великих Географічних Відкриттів розпочався діалог двох різних світів – європейського та туземного.

Головним чином процес відкриття нових земель неабияк вплинув на ренесансну свідомість тодішніх європейців, які почали структурувати нові знання про Землю, що вилилося у цілу нову систему наукових знань. Найвеличніші розуми того часу у своїх працях почали обмірковувати про вплив навколишнього середовища на людину, займатися описом нових відкритих земель, малювати карти та інше. Так, наприклад, у 1762 році німецький філософ та теолог Антон Фрідріх Бюшинг видав свою працю «Новий опис Землі», в якій автор висунув думку, що відтепер усі країни світу будуть економічно взаємозалежні, так як на нових територіях європейці можуть забирати собі корисні ресурси, яких немає у них вдома й користуватися ними або продавати іншим державам. Згодом у 1748 році видатний французький філософ Шарль Монтеск'є обґрунтує тезу про вплив клімату, ґрунту, земної поверхні, рослинного та тваринного світу на характер життєдіяльності тих чи інших народів [17, с. 54 – 56].

Поступово протягом XVIII – XIX століття по всій Європі з'являються перші науково-географічні школи. Вже у 1820 році Берлінський університет був першим вищим навчальним закладом в Європі, в якому була утворена кафедра географії. Її першим завідувачем став Карл Ріттер, який висунув гіпотезу про те, що географічні умови напряму позначають подальший хід історії на певний народ. Ця гіпотеза була створена на основі наукового

спостереження Карла Ріттера за Африкою. Пізніше у 1903 році США стануть другим центром географічного дослідження після Німеччини, коли у Чиказькому університеті була виокремлена нова кафедра географії. Американський дослідник Р. Е. Грегорі заклав основи соціальної географії, так як на його думку, соціум будується в залежності від географічних умов [17, с. 57 – 61].

На зламі XX – XXI століття історики почали активно досліджувати період Нового Часу. В цей час науковці почали приділяти велику увагу Великим Географічним Відкриттям, які стали зародком капіталістичних, модерних та глобалізаційних процесів. Засновник історичної школи «Анналів» – Ф. Бродель у своїй трьох томній праці «Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV – XVII століття» проаналізував процес географічних відкриттів з боку зародження системи торгівельного та загального культурного обміну між країнами, а також висунув власне судження про відбиття умов навколишнього середовища на формування та подальший розвиток народів світу [5]. Водночас німецький соціолог та економіст М. Вебер у творі «Протестанська етика та дух капіталізму», посилаючись на період Великих Географічних Відкриттів, розробив власну концепцію про зародження протестантизму як ключової ідеології, яка допомогла європейським державам завоювати колонії та отримати лідерство на всесвітньому економічному ринку [7].

Окремо можна зазначити про видатних німецьких філософа та історика – К. Маркса та Ф. Енгельса, які заклали основи матеріалістичного розуміння історії. Вони вбачали у матеріалізмі, передовсім ринкових та виробничих відносин, основний двигун людського прогресу [22]. Пізніше у радянській історіографії будь-яку історичну проблематику розглядали саме з позиції матеріалізму. Однак, сучасні науковці все менше і менше звертаються до радянської історіографії, так як вона пронизана ідеологією матеріалізму, марксизму-ленінізму й комунізму, що свідчить про політичну заангажованість

тодішньої історичної розвідки, тому ця література несе мінімальний показник історизму та об'єктивності як таких.

Якщо ж характеризувати сучасну українську наукову літературу, яка присвячена вивченню теми великих географічних відкриттів у Новий Час, то можна зазначити, що за останні 30 років незалежності України чи мало істориків звертались до цієї проблематики, тому сьогодні ми маємо величезний пласт наукових праць. Проте як і в кожній окремій історичній тематиці є фахівці, які поклали усе своє життя на дослідження тої історичної теми, яка їх неабияк цікавить. Варто наголосити, що чи мало праць, присвячені розгляду доби великих географічних відкриттів з позиції європоцентризму: Ю. Я. Беззубченко [2], І. Вітер [8], С. С. Троян [34], О. Джержинова [12], С. В. Пронь [30], Т. Розова і Л. Чорна [35] та багато інших. Окремо можна виділити тих українських науковців, які розглядали проблематику епохи географічних відкриттів Нового світу з точки зору економічної історії та глобалізації: В. В. Іщенко [15], А. Мартинов [7], Н. Паньків [26] та П. І. Юхименко [41]

Таким чином можна позначити той факт, що історіографія вище зазначеного питання представляє собою широкий спектр різноманітних наукових розвідок, які розглядали феномен доби великих географічних відкриттів з різних сторін – соціальної, історичної, економічної, культурологічної, що свідчить про масштабність цього історичного явища.

РОЗДІЛ II. Передумови та перебіг великих географічних відкриттів

2.1 Основні передумови доби великих географічних відкриттів

Як відомо, в сучасній історичній науці досить часто можна зустріти твердження, що так звані Середні віки були «темним» періодом історії людства, так як в цей час абсолютна більшість держав Західної Європи пройшли кривавий шлях до свого створення та утвердження на всесвітній політичній арені. Крім того, люди середньовіччя майже повністю знищили культурні надбання попередньої античної цивілізації, тому більшість знань були втрачені європейцями. В усіх сферах життя домінантною стала ідеологія християнства. Навіть в перших університетах Європи велика увага приділялася богослов'ю.

Однак, усе кардинально змінилося з переходом людства на новий рівень розвитку – відбувається перехід від традиційного укладу життєдіяльності до індустріалізації. Ця нова ланка історії називається Нова історія або Новий Час. В цей історичний період утверджується ідеологія гуманізму, відбувається розділення влади на церковну та світську, зароджуються капіталістичні відносини, з'являється мануфактурне виробництво, а також поняття буржуазії та найманих робітників. Загалом Новий Час розпочинається з відкриття нових земель і формування колоніальної системи [8, с. 34 – 35].

В історичній науці початок Нового Часу починається з кінця XV, коли європейці вирішили здійснити навколосвітню подорож. Це завдання носило досить таки прогресивний характер, адже ми знаємо, що середньовічні європейці вірили у так званий «край світу». На той час відважні авантюристи та просто допитливі науковці хотіли спробувати пропливсти весь світ, щоб спростувати тодішню тезу про обмеженість світового простору. Варто зауважити, що великі географічні відкриття – це масштабне явище у всесвітній історії, тому перед тим як розпочати розглядати основні тенденції та процеси цієї важливої для всього людства події, необхідно виділити основні передумови.

Загалом ці передумови можна розділити на декілька груп: ідеологічні, економічні та політичні.

Розглядаючи ідеологічні передумови варто наголосити, що культура Нового Часу відображає європоцентристський погляд. На той час Західна Європа переживала справжній розквіт власної цивілізації. Починаючи з території Італії, по всій Європі прокотилася прогресивна на той час гуманістична ідея. На думку багатьох тодішніх гуманістів людина – це центр Космосу, й вона подібна до бога, так як має розум. В цей час проголошується культ людської краси, раціоналізму та душі. Все більше представників інтелегенції звертаються до ідеалів античної цивілізації, беручи звідти основи – математику, філософію, етику, естетику, міфологію тощо. Гуманісти першими обґрунтували ідею національної відмінності європейських народів. Крім того, гуманізм став основною причиною віри європейців у свою богоподібність, що в свою чергу спричинило появу перших утопій. Так, наприклад, масово поширення набули міленаристські очікування. Провідні політичні та церковні діячі почали проповідувати думку про пошуки Раю на землі, а також встановлення по всій Землі царства свободи. Таким чином Томас Мор став першим філософом модерної епохи, який у своїй праці «Утопія» описав структуру ідеального суспільства, яке будує «нову державу» [35, с. 32 – 36].

Окремо можна зазначити про економічні передумови. У модерну добу на фоні розвитку наукових знань відбувався процес вдосконалення виробництва, так як поширювався технологічний процес. Це спричинило відокремлення ремесла від торгівлі, розшарювання суспільства за принципом поділу праці та ускладнення грошової системи. До того ж Західна Європа відчувала потребу у встановленні міжнародної торгівлі. Протягом XI – XV століття організувалися 3 головні центри торгівельної сфери – Середземне, Балтійське та Північне морське середовище. Однак, на період XIV – XV століття представники мусульманського світу почали активно блокувати

морські торговельні шляхи, тому європейці поставили перед собою завдання знайти нові шляхи торговельного сполучення. Крім того, важливу роль в економіці Західної Європи почала відігравати фінансова система. У містах почали відкриватися ломбарди, які стали причиною зародження капіталістичних відносин. На середину XV століття осередком створення перших ломбардів стало місто Перуджія у провінції Ломбард (Італія). Зазвичай ремісник був відірваний від ринку сировини, тому європейські купці почали оптом закупувати необхідні для ремісничої діяльності матеріали й продавати їх у два рази більше. Зрозуміло, що представники ремісничих цехів не мали іншого вибору, тому й купували необхідні продукти у купців. Потім з отриманого сирцю майстри виготовляли певну річ й виставляли її на продаж. Звідси й зароджується капіталістичний уклад економіки [41, с. 58 – 61].

Також вагоме значення для розвитку діяльності мандрування відіграло політичне становище західноєвропейських держав. На період Нової історії вже відбулося завершення державного об'єднання більшості західноєвропейських територіальних утворень. До того ж все більшого розмаху набувала абсолютна монархія. За цією формою правління кожен правитель повинен був зробити щось суспільно значиме, щоб його ім'я змогли увіковічити, тому від імені монарха за державний кошт готували передовсім морські експедиції. Більше того, нерідко представник державної влади забезпечував мореплавців фінансами, щоб ті мали мотивацію здійснювати подорожі [8, с. 35 – 36].

Зрозуміло, що в таких умовах кожна окрема держава західноєвропейського світу намагалася вибитися в міжнародні лідери. На той час відкриття нових земель було вагомим вкладом у подальше майбутнє наступних поколінь. Кожен король Західної Європи добре розумів усю значимість спорядження експедицій, тому дуже часто у складі цих товариств нерідко були професійні воїни-вбивці, які могли б захистити певні матеріальні надбання, науковці-енциклопедисти, які виконували функцію документального затвердження виконаних завдань морської подорожі та

рядові матроси-наймані робітники, які виконували важку фізичну працю під час поїздки до далеких горизонтів.

2.2 Відкриття європейцями нових земель та початок боротьби за нові сфери впливу

Загалом в історичній науці під час дослідження періодизації епохи великих географічних відкриттів вчені застосовують поділ на 2 великих етапи: іспано-португальський (кінець XV – середина XVI століття) та російсько-голландський (середина XVI – кінець XVII століття) [2, с. 23 – 25]. Для першого етапу було характерним відкриття Америки, Індії та східної Азії. Серед найвідоміших іспано-португальських мореплавців виділяють Х. Колумба, Бартоломео Діаса, Васко де Гама та Ф. Магеллана. Для другого етапу відносять відкриття росіянами, англійцями та французами нових земель – Північної Азії та Америки, а також мандрівки голландських експедиторів до Тихого океану та берегів Австралії.

Під час дослідження характеру європейських завоювань абсолютна більшість дослідників наголошує, що більша частина європейських експедиторів поводитися з туземним населенням жорстоко, забуваючи про доктрину гуманності. Однак, варто зауважити, що не дивлячись на панівне становище європейців щодо «диких народів», навіть у той час знаходилися яскраві представники захисту корінного населення від протиправних дій білошкірих. Так, наприклад, можна назвати професора-теолога Саламанського університету Франсіско де Віторія, який викладав своїм студентам курс лекцій «Міркування про індіанців». Він наголошував на тому, що індіанці потребують правового статусу, так як вони такі ж самі люди. Схожі погляди мав іспанський історик та монах Бартоломео де Ла Кас, який був одним із учасників морської експедиції до Америки. Він був прикро вражений поведінкою товариства, до якого належав, тому у 1547 році Бартоломео звернувся особисто до Карла V аби той своєю владою обмежив злочинні дії моряків. Протягом всього свого життя Бартоломео де Ла Кас обґрунтовував у своїх працях важливість надання

індіанцям особистісних прав та свобод [14, с. 133 – 137]. На жаль, таких правозахисників підкорених європейцями народів було мало.

Першим науковим діячем, який поклав початок Великим Географічним Відкриттям, можна вважати Христофора Колумба, який хотів довести, що Земля має кулясту форму. Для доведення цієї теорії Х. Колумб вирішив відправитися у навколосвітню подорож. Отримавши щедre фінансування зі сторони іспанського уряду, Х. Колумб у серпні 1492 року відправився у свою першу експедицію. Вже 12 жовтня цього ж року генуезький авантюрист опинився біля одного з Багамських островів, який той назвав Сан-Сальвадор. Також під час першої подорожі моряк зумів досягти Карибського моря, відкривши Кубу та Гаїті, які стали першою колонією іспанців. Однак, ці відкриття не задовольнили мореплавця, так як його мета полягала у тому, щоб знайти Індію. Суперником генуезця був Бартоломео Діас, спонсором якого виступала Португалія. Португальський мандрівник у 1487 році досяг африканського континенту, відкривши Південь Африки – Мис Доброї Надії. Пізніше Португалія захопила Мадагаскар. Водночас Джон Кабот від імені португальської корони здійснив у 1497 році морську мандрівку до Лабрадору, який той прийняв за Азію. У 1502 році Колумб здійснив свій останній вихід до моря, але йому так і не судилося знайти Індії. Уся комічність ситуації полягає у тому, що Колумб увійшов в історію завдяки тому, що відкрив Америку. У 1506 році він помер у бідності та забутті [12, с. 292 – 296].

Тільки у 1498 році Васко де Гама зі своєю командою дістався Південної Азії, зупинившись у місті Калікут. При чому цікавим є той факт, що за деякими історичними свідченнями Васко де Гама керувався допомогою арабського лоцмана на ім'я Ахмад ібн Маджидж [30, с. 185 – 186]. Це була політична та економічна перемога Португальської імперії на міжнародній арені. Завдяки цьому відкриттю португальські володіння становили торгівельні шляхи Індійського океану, які неабияк збагатили Португалію. Варто звернути увагу й на ще одного видатного мореплавця доби іспано-португальських завоювань –

Фердинанда Магелана, який прославився тим, що протягом 1519 – 1521 років здійснив справжню навколосвітню подорож, поклавши на це своє життя. Також необхідно зауважити, що саме цей португалець був на службі іспанської монархії й вигадав назву «Тихий океан» [38, с. 592 – 594].

Спостерігаючи за іспано-португальськими зрушеннями у зовнішньополітичній сфері, інші держави Європи з середини XVI століття також почали споряджати своїх підданців до мореплавства. Протягом 50-60-х років XVI століття Англія вирішила налагодити дипломатичні зв'язки з Московським царством для об'єднання зусиль підкорення північно-східного торгівельного шляху. Після невдалого англійського відрядження у 1555 році, Марія Тюдор порадила Івану Грозному налагодити зв'язки з Китаєм через прохід так званого Бухарського ханства. Крім того, у період 1557 – 1561 років Ентоні Дженкінсон намагався добитися від московського царя дозволу на безперешкодну подорож по Волзі до узбережжя Каспійського моря, що увінчалось успіхом. Енергійний дипломат Дженкінсон з 60-х років XVI століття почав займатися втіленням у життя власного проєкту – закупівля шовку через Іран. Іван Грозний погодився на цю ініціативу, висунувши умову, що московські торговці будуть мати необмежене право на ведення торгівельних відносин з Іраном. Однак, англо-російський союз у 70-х роках потерпів краху через небажання королеви Єлизавети вступати з Іваном Грозним в політичний союз та шлюбні зв'язки [15, с. 40 – 44].

Наприкінці XVI століття у велику міжнародну гру вступили нідерландські мореплавці, які також встановили з Московією дипломатичні зв'язки. Вільям Баренц є одним з найвідоміших голландських мореходців, який обстежив Північно Льодовитий океан й відкрив Нову землю. Крім того, у часи другого етапу Великих Географічних Відкриттів, було неоднаразово здійснено мандрівки навколо світу переважно у середині XVIII століття. Саме тоді прославився англійський моряк Джеймс Кук [20, с. 52 – 54]. Окремо варто розглянути приєднання Німеччини та Франції до колоніальної політики, так як

ці 2 європейські держави останніми приєдналися до міжнародної гонки за відкриття нових територій.

Як відомо, Німеччина дуже пізно перейшла до політики колонізації, так як з XIV століття вона перебувала у досить складному економічному становищі, хоча необхідно наголосити, що саме на території цієї держави було винайдено книгодрукування Іоганом Гутенбергом. Втім, не дивлячись на те, що аж до правління Отто фон Бісмарка у цієї держави не було власних іноземних колоній, окремі верстви суспільства, переважно південнонімецькі купці обрали служіння іспанській короні, завдяки чому деякі з них навіть могли здійснювати управління на той чи іншій підконтрольній Іспанії землі. Загалом відомо, що саме добре освічене німецьке населення з кінця XV століття наймалися на роботу до іспано-португальської корони для приєднання до експедицій. У XVI століття деякі німецькі купці настільки добре служили Іспанії чи Португалії, що навіть починали від їх імені здійснювати колоніальне управління. Так, наприклад, у 20-х роках XVI століття німецький рід Вельзерів отримав у своє підпорядкування о. Еспаньола в Санто-Домінго. Також німецькі купці чи мало заробляли на перепродажі золота та срібла, завдяки чому німецькі торговці почали виокремлюватися у новий соціальний стан – банкірів [34, с. 2 – 3]. Лише у XIX столітті після завершення феодальної роздробленості, Німеччина перейшла до активної експансії Нового світу. Отто фон Бісмарк почав надсилати до Англії своїх дипломатів, щоб ті довідалися на які саме території британський уряд здійснює свій вплив, а вже у 1884 році німецький політичний діяч відкрито вторгується на південно-західне узбережжя Африки [11, с. 289 – 290].

Франція розпочала свою колоніальну політику наприкінці XVII століття за правління Генріха IV. Загалом французька експансія поширилися на північноафриканські землі. Особливо активною на міжнародній арені Франція стала за часів Наполеона Бонапарта, який усім добре відомий своїм походом до Єгипту [37, с. 154 – 155].

Таким чином європейці протягом XV – XVII століття стали головними дослідниками, які під час своїх подорожей захоплювали навколишній світ та витягували з нього усе, що тільки можна. Епоха Великих Географічних Відкриттів ознаменувала подальший перехід людства до нової ланки історії.

РОЗДІЛ III. Світ після доби великих географічних відкриттів

3.1 Наслідки відкриття європейцями Нового світу

Відповідно до передумов, наслідки також можна розділити на 3 великі групи: ідеологічні, економічні та політичні. Головним ідеологічним наслідком доби великих географічних відкриттів можна вважати утвердження європоцентричних поглядів усієї Європи. Більше того європейці не відчували ніяких протиріч між проголошенням ідеології гуманізму та раціоналізму й цілковитим недотриманням цих доктрин під час взаємодії з корінними народами Африки, Америки, Австралії та Океанії. До підкореного населення європейська еліта відносилася як до безкоштовної робочої сили, яку можна купити, продати чи подарувати. До «темношкірих» часто застосовувалися репресії, побиття, сексуальне насилля тощо. Тільки за перші півтора пройдені століття після відкриття Америки корінний народ зменшився аж на 80 % внаслідок тортур, примусової праці та вбивств під час придушення повстання. Лише на початку XVI століття на фоні поширення християнізації серед туземців європейці дещо змінили стратегію впливу. Так, наприклад, у 1523 році було засновано першу школу для корінних американців, хоча звісно «просвітницька діяльність» нерідко носила європоцентричні наративи [19, с. 198 – 199].

Проте є й позитивний ідеологічний наслідок великих географічних відкриттів. Першочергово науковці зуміли структурувати знання з географії, що прискорило просвітницьку діяльність по європейському континенту. Крім того, був прискорений науково-технічний прогрес, розробляються нові концепції будови Всесвіту (геліоцентрична система Коперника), з'являються модерні засоби транспорту, причому як морського, так й сухопутного тощо.

В свою чергу Великі Географічні Відкриття спричинили й розвиток економічної сфери. З накопиченням капіталу все гострішою відчувається

потреба у правильному зберіганні та використанні надприбутків. Поступово оформлюються зачатки економічної науки, коли так звані меркантилісти почали шукати вигідні стратегії збагачення. Саме меркантилісти першими висунули ідею про встановлення «справедливої ціни», яку повинна була контролювати держава. До того ж меркантилісти ввели в обіг поняття «грошового балансу», коли фінансові відносини закріплені у законодавчих актах [16, с. 162 – 166].

Крім того, відкриття європейцями нових земель та шляхів сполучень для ведення торгівлі спричинили перенесення торговельних шляхів із Середземномор'я в Атлантику, що з одного боку сприяло економічному занепаду одних країн – Італії, частково Німеччини, а з іншого і піднесенню інших, зробивши ту ж саму Португалію та Іспанію лідерами на світовому ринку. Таким чином на міжнародній арені з кожним століттям все більше зростала конкуренція провідних європейських держав, що пізніше стане причиною світових масштабних воєнних конфліктів.

До того ж з епохою великих географічних відкриттів, які ознаменували розвиток гірничовидобувної сфери на території Америки, Індії та Південно-Східної Азії. Таким чином, на європейському континенті кількість золота станом на XVI століття, зросла 2 рази. В той же час кількість видобування срібла зросла втричі. Всі ці явища не тільки допомогли західноєвропейським країнам врегулювати питання карбування монет, а розпочати процес економічної стабілізації шляхом встановлення високих цін на товари широкого вжитку, що спричинило зародження головного капіталістичного принципу – запит породжує пропозицію. Вже на період XVI – XVII століття поглиблюється соціальна деферинціяція [4, с. 12 – 15]. Водночас на гірничій діяльності була задіяна дешева робоча сила, тобто корінні жителі тих чи інших земель, тому пізніше у XIX столітті європейський світ буде центром концентрації капіталу та багатств, коли афро-азійський та американський континенти потерпатимуть від соціально-економічної кризи.

Характеризуючи політичні наслідки, необхідно окреслити, що вони безпосередньо залежали від економічних. Тобто, під час закріплення Португалією та Іспанією власної економічної могутності, поширювалася на всі інші держави політична влада іспано-португальської корони. Пізніше у XVII – XVIII столітті лідерство Португалії та Іспанії відійшли на другий план, так як в цей час активізувалися Велика Британія та Франція. З цього моменту зароджується принцип міжнародної співпраці та домовленості європейських держав. У 1648 році була сформована Вестфальська система міжнародних відносин, яка дозволяла європейцям здійснювати зовнішньополітичну діяльність на виключно новому рівні. До речі, можна стверджувати, що Вестфальська система породила утворення порядку міжнародного права. Відтепер усі територіальні претензії діляться між країнами переважно Західної Європи в «цивілізованих рамках». Фактично на законодавчому рівні оформлюється колоніальна система кожної окремої європейської держави, які укладають політичні союзи, виходячи зі спільних інтересів на землі Нового світу [39, с. 5 – 23].

Загалом усі ці наслідки добре пояснюють витoki міжнародної агресії протягом XIX – XX століття, які носили характер світової воєнізованої свідомості. Крім того, ці наслідки є прямим ключем до розуміння проблеми бідності африканського регіону у сучасному світі. Звичайно, не всі колонії у сучасному світі потерпають від кризи. Так, на початку XIX століття були утворені США, які на сьогодні є впливовою та могутньою державною організацією.

3.2. Значення Великих Географічних Відкриттів

Підсумовуючи вище перелічені передумови, хід та наслідки доби відкриття Нового світу, можна зазначити про значення Великих Географічних Відкриттів для історії та людства в цілому. Зрозуміло, що й по сей день ці географічні відкриття розглядаються переважно з точки зору європоцентризму,

але заради справедливості необхідно наголосити на тому, що панівне становище європейців в афро-азійському та американському регіоні іноді носило й позитивне значення для підкорених народів.

На початку XIX століття, коли більш-менш був утверджений розподіл земель, кожна європейська імперія почала модернізувати внутрішні процеси у своїх колоніальних володіннях. До Нового світу почали надходити досягнення європейської цивілізації: проведення нових шляхів та доріг, новітні засоби зв'язку, виробництва тощо. До того ж ці модернізації вплинули на подальший розвиток Африки, Америки, Австралії й Океанії. Проте варто наголосити, що негативного значення колонізація набула набагато сильніше. Будь-які проєкти європейців були направлені на виснаження колоніальних володінь, що носило часто агресивний характер. Однак, в тому ж XIX столітті з місцевої знаті європейські керівники почали формувати так би мовити маріонетковий устрій, тому нерідко правляча верхівка з місцевої династії носила формальну форму. В той же час це підштовхнуло цілий ряд залежних від Європи народів розпочати національно-визвольну боротьбу.

Крім того, саме розширення географічного простору європейців пізніше спричинило появу нових держав на міжнародній арені. Найяскравіший приклад це утворення на території Америки нового потужного державного утворення США, які на сьогодні є головним лідером у політичній, культурній, соціальній та політичній сферах. Після Віденського конгресу у силу вступила доктрина Монро, за якою американський континент більше не розглядався як колонія, США проголосили свій політичний нейтралітет, хоча звісно пізніше коли американці стануть займати провідні позиції у світі ні про який нейтралітет не може йти мова [33, с. 51 – 53]. До того ж звертаючись до проблеми колишніх колоніальних володінь Європи варто звернути увагу на те, що вже на початку XX – XXI століття більшість з них не тільки отримали незалежність, а й вигідне економічне положення. Так, наприклад, Марокко сьогодні є дуже популярним місцем відпочинку.

Не можна залишити поза увагою й той факт, що великі географічні відкриття дуже сильно вплинули на подальшу науково-технічну революцію. Наші теперішні знання про будову Землі, розташування материків та континентів, фізику, машинобудування, економічні принципи практично випливають саме з досягнень європейців в мандрюванні. Крім того, саме потреба у подоланні великої відстані й змусила європейську цивілізацію до прокладання більш якісних доріг, побудови більш надійних засобів пересування тощо. Вже у XVIII столітті будувалися перші магістралі [26, с. 40 – 43].

Окремо можна виділити туристичну діяльність, яка розвивалася завдяки вдалому просуванню європейських мореплавців до незвідених земель. Розширюючи свій досвід у просуванні до нових горизонтів, люди черпали з цих самих «диких» територій величезний пласт культурних надбань. З моменту відкриття Америки, Індії, Австралії, Африки європейські митці ознайомили своїх побратимів з новими художніми зразками. Наприклад, Р. Кіплінг під впливом індійської культури написав дитячу книжку «Мауглі», яка й по сей день не втрачає своєї аудиторії, й навіть більше – цей літературний твір вивчають на уроках з літератури, й таких прикладів дуже багато. Більше того туризм переріс у спосіб дипломатичної взаємодії різних держав.

У XIV столітті був сформований діловий туризм, який можна вважати зачатком підприємницької діяльності. Все частіше за кордон європейці виїжджали для закупівлі цінних матеріалів та продуктів, після чого продавали їх у своїй країні. Під час цієї перетину кордону торговець повинен був сплачувати митний податок, а це у подальшому заклало основи новітнього міжнародного устрою. До того ж нововвезена сировина призвела до вдосконалення ремісництва, що також позитивно вплинуло на розвиток торгівельно-підприємницької діяльності [13, с. 365 – 367].

В свою чергу розвиток торгівлі неабияк вплинув на формування поняття «капіталістичні відносини», без яких важко уявити сучасний світ.

Посилення ролі грошей зіграли позитивну роль, так як великі накопичення багатства стали основною причиною банківської системи. Також накопичення капіталу в державній скарбниці європейських держав дали поштовх до збільшення кількості міст, їхнє розбудовування, забезпечення фінансування основних галузей, на яких тримається будь-яка держава: фабрики і заводи, освітні заклади, армія, суспільно важливі установи тощо. Капіталістичні відносини стали основною причиною подальшої індустріалізації цілого ряду держав. На порозі Новітнього Часу грошові накопичення стали відігравати функцію цінного ресурсу, від розміру якого залежить майбутня долі тої чи іншої країни.

Розглядаючи значення Великих Географічних Відкриттів, досліднику необхідно абстрагуватися від «кривавого європецентризму», й досліджувати передовсім загальнолюдський вклад. Безумовно доба географічних відкриттів тому й називається «великою», бо в цей час людство ступило на поріг глобалізаційних процесів, які докорінно покращили життя більшості з нас. Більше того ці глобалізаційні процеси заклали основи сучасного інформаційно-технологічного суспільства по всій земній кулі.

РОЗДІЛ IV. Великі географічні відкриття у шкільному курсі історії

4.1. Огляд шкільної програми та підручників з всесвітньої історії

Сучасна українська школа базується на європейських засадах: раціоналізм, гуманізм, толерантність, справедливості, цивілізованості та гідної громадянської позиції. Загалом українська школа намагається слідувати 3 головним принципам західноєвропейської освіти: гуманність, мультикультурність та багатоперспективність [43, с. 108 – 112]. У шкільній програмі з всесвітньої історії дуже добре розписані теми шкільних уроків. Відповідно до цієї програми тема Великих Географічних Відкриттів вивчається учнями у 8 класі. Варто зауважити, що протягом 6 – 9 класу Історія України та Всесвітня історія є інтегрованим курсом, завдяки якому вчителі пояснюють взаємовплив світових процесів та власне подальшого розвитку подій на території України.

Можна затвердити, що інтегрований курс історії – це досить цікавий з точки зору педагогіки викладання навчального матеріалу, так як досить часто діти не можуть запам'ятати основні дати з всесвітньої історії та історії України, бо вони у них плутаються у голові. Можливо, інтегрований курс допоможе вчителям більш детально подавати історичну інформацію. Більша частина дослідників припускає, що інтегрований курс навчання може призвести до перевантаження освітньої системи, як наслідок у дітей не буде цілісного розуміння предмету Історія України [23, с. 70 – 75].

На сьогодні важко заявити про ефективність інтегрованого курсу, бо все ж таки ковід та повномасштабна війна значно призупинили навчальний процес в українській школі. Відповідно до навчальної програми у 8 класі діти знайомляться з періодом Нового Часу. Після вступу до Нової історії Великі Географічні Відкриття є наступною темою навчання. На уроках історії вчитель повинен пояснити учням основні поняття, зміст, встановити причинно-

наслідкові зв'язки цього історичного явища. Після вивчення теми Великих Географічних Відкриттів діти повинні вміти розрізняти причини й наслідки цієї доби, знаходити на карті головні центри європейської експансії, розташовувати у хронологічній послідовності основні події цього періоду, а також аналізувати вплив географічних відкриттів на подальше життя як європейців, так й підкорених народів [10, с. 66 – 69].

Зрозуміло, що ефективність залежить від багатьох факторів: психологічний стан та розумові здібності дитини, рівень підготовки викладача історії, якість підбраного матеріалу та загалом викладання. Варто наголосити, що шкільний підручник з історії грає ключову роль у навчальній діяльності учня. На думку багатьох дослідників якість шкільного підручника з історії можна визначити за наступними ознаками: наявність стимулюючих пізнавальну діяльність завдань (самоперевірка, досліді, логічні вправи), присутність задач, які потребують згуртованості класу й формулюють в учнів навички роботи в групах, а також яскраве оформлення (ілюстрації, історичні довідки, фото), яке б привернуло увагу учня [25, с. 145 – 146].

Згідно за вище переліченими ознаками необхідно орієнтуватися педагогу під час вибору посібника з історії, тому зараз можна провести короткий аналіз тих підручників, які безпосередньо радить обрати МОН України. До речі, всі ці шкільні посібники були надруковані у 2021 році, що свідчить про невпинну розробку актуальних засобів навчання. Перший підручник, який зачаровує багатьох викладачів, написав І. Д. Васильків. Першочергово варто відмітити яскраве оформлення – обкладинка виконана у стилі мультиплікаційного малюнка, на кожній сторінці є гарні ілюстрації, історичні карти та хронологічні таблиці. У 2 параграфі під назвою «Великі географічні відкриття XV – XVI століття» одразу ми бачимо визначення основних термінів та понять з теми. Текст написаний чітко та логічно, жирним шрифтом виділені основні дати та ім'я і прізвище мореплавців. Крім того, є рубрика «Мовою історичного джерела», яке знайомить вихованців з

історичним джерелом, у випадку з нашою темою – це свідчення італійського історика Петра Мартіра, сучасника Х. Колумба. Доповненням до основного тексту є різного роду схеми, які легко пояснюють послідовність географічних відкриттів. Наприкінці параграфу є рубрика «Перевір себе». До того ж є рубрика «Міркуємо і діємо», яка підходить для опрацювання теми в класі, коли діти діляться на групи, досліджуючи те чи інше питання. Загалом за 5-ти бальною шкалою цей підручник можна оцінити на всі 5, бо також в ньому є посилання на інтернет-ресурси, завдання на порівняння положення України в Новий Час та інших куточків світу, тобто дотримано інтегрований принцип, що може допомогти учню закріпити свої знання не тільки з всесвітньої історії, а й з історії України [6, с. 1 – 21].

Наступний посібник, який заслуговує не меншої уваги вчителів історії, написаний Ладиченко Т. В. Він також відповідає усім вище переліченим вимогам оформлення шкільного підручника – є яскраве оформлення, на обкладинці ми бачимо визначні пам'ятки образотворчого та архітектурного мистецтва Відродження, кожен параграф супроводжується ілюстраціями, схемами та хронологічними таблицями, а текст читається жваво через вміле використання публіцистичного та наукового стилю мовлення. У цій книжці також дотримано принцип інтегрованості історії України до всесвітньої історії, а також є історичні карти, завдання для самостійного та групового опрацювання. До того ж ці завдання нерідко мають характер вікторин, загадок та сканвордів. Також у цьому підручнику є історичні відомості про основних мореплавців доби Нового Часу, записи з історичного джерела, наприклад, у 1 параграфі «Морські експедиції іспанців та португальців» є фрагмент запису щоденника Х. Колумба. Єдиний мінус – у порівнянні з попереднім посібником, Т. В. Ладиченко не додала інтернет-посилання, але в цілому його можна оцінити на 5 балів [18, с. 1 – 23].

Наступний шкільний посібник з всесвітньої історії написаний Н. М. Сорочинською. На перший погляд, він вартий визнання як одного з найкращих

навчальних матеріалів, так як дотримано яскраве оформлення, основний текст викладений стисло та логічно, є завдання для самоперевірки та рубрика «А тим часом в Україні». Однак, є багато зауважень до цієї книжки. Додаткові свідчення, витяги з історичних джерел можна переглянути, використовуючи технології QR-коду, що не дуже зручно, особливо якщо у дитини не має під рукою смартфона. До того ж у посібнику не має вправ, націлених на роботу в класі. Загалом бракує додаткових схем та таблиць, які б добре роз'яснювали навчальний матеріал, тому цьому посібнику можна поставити 3 бали, так як втрачена можливість по-справжньому зацікавити читача [36, с. 1 – 17].

Останній шкільний посібник з всесвітньої історії написаний під керівництвом І. Я. Щупака. Загалом ця книжка яскраво оформлена, є практичні завдання для роботи у класі й вправи для самоперевірки, а також наведені історичні джерела, допоміжні схеми та хронологічні таблиці. Крім того, є посилання на інтернет-ресурси, переважно відео та 3-д реконструкції, що й прикрашає цей шкільний підручник. Однак, головний недолік цього підручника полягає у тому, що не дивлячись на обіцянку у Вступі про ведення рубрики «Український Всесвіт», вона майже відсутня, що прикро дивує. Дуже мало є порівняння світових історичних процесів з явищами, які в цей час відбувались на території України, тому загальна оцінка цього навчального матеріалу сягає 4 балів [40, с. 1 – 32].

Зрозуміло, що високий показник освітньої діяльності учнів залежить не тільки від добре підбраного шкільного посібника, а й від багатьох інших факторів. Проте варто наголосити, що шкільний підручник складає основу навчання у школі. Від якості підручника залежить безпосереднє бажання учня дізнаватися нову інформацію вдома, тому дуже прикро, що з 4 сучасних книжок лише 2 заслуговують на найвищу оцінку з 5-ти бальної системи. Інші 2 необхідно доопрацювати, хоча лише 1, автором якого є Н. М. Сорочинська отримав 3 бали, так як загальна картина, яку подає цей навчальний матеріал навряд чи зацікавить школяра.

Загалом тема Великих Географічних Відкриттів є досить складною для запам'ятовування, адже вона розкриває досить таки масштабні історичні явища та процеси, які пов'язані з географією, літературою, образотворчим мистецтвом, математикою, геологією та природничими науками. До того ж школярі часто скаржаться на величезний пласт основних дат, які ще обов'язково необхідно поєднати з тим чи іншим мореплавцем-дослідником. Саме тому кожен викладач історії повинен подбати про методи та засоби ведення уроку.

4.2 Сучасні методи викладання історії в українській школі

Сучасна шкільна система в Україні направлена в основному на те, щоб сформувати повноцінне громадянське суспільство. Держава може функціонувати лише за умови демократизованого суспільства, а також добре підготовлений у професійному сенсі робочих кадрів. Школа – це перший етап, під час проходження якого школярі повинні обрати свій життєвий шлях. Саме тому на сьогодні кожна середня загальна освіта побудована на компетентнісному підході. Звичайно, для кожного шкільного предмету є свій комплекс компетентностей.

Однак, варто наголосити, що програма нової української школі передбачає комплексне оволодіння школярем усіх складових компетентностей з усіх шкільних предметів, тому й було запроваджено інтегрований курс у шкільну систему освіти. Зважаючи на це, необхідно підкреслити, що незалежно від вибору професії, після випуску зі школи кожен підліток повинен мати загальні громадянські вміння та навички – мати бажання навчатись протягом життя, громадянську позицію, загальнокультурний рівень розвитку, підприємницьку і фінансову грамотність, вміти налагоджувати нові соціальні зв'язки, а також цікавитися екологічною, технологічною та політичною сферою. Розглядаючи всесвітню історію й історію України, можна виділити наступні складники історичної кваліфікації: хронологічно-просторовий (уміння орієнтуватися у часі та виділяти характерні ознаки, риси й особливості

для простору в залежності від історичного періоду), інформаційний (здатність аналізувати та структурувати інформацію, отриману з історичного джерела), логічний (уміння учня будувати причинно-наслідкові зв'язки), аксеологічний (здатність порівнювати та характеризувати історичний розвиток подій) [31, с. 24 – 39].

Окремо можна зауважити про формування в учнів на уроках історії дослідницьку компетентність, яка складається з 3 елементів: інтелектуально-евристичного (пошук та аналіз інформації для вивчення теми), практично-пошуковий (розв'язання практичних задач та встановлення причинно-наслідкових зв'язків) і комунікативно-презентаційний (оформлення та захист власних результатів дослідження). Вчитель відіграє ключову роль у становленні дослідницького напрямку навчання в учнівському колективі. Педагог повинен встановити у класі усі умови для активізації дослідницького напрямку у навчанні, тому у класі повинна бути доброзичлива атмосфера, довірливі стосунки між дітьми та викладачем. Такі стосунки можна досягти завдяки вдалому використанню методології викладання [24, с. 13 – 20].

Загалом викладання історії у школі може бути здійснене у 2 напрямках: лінійної та концентричної структури. Перша передбачає навчання за принципом лінійності, тобто розгляд історичних подій у хронологічній послідовності, а друга використовує принцип багаторазовості під час розгляду історичних подій. Проте варто наголосити, що у чистому вигляді ці 2 структури не існують, так як дуже часто основа історичного знання заснована на хронологічній послідовності, але так як історичні процеси та явища часто мають загальний світовий масштаб, то не можна обійтися без концентрованості [32, с. 40 – 45].

Молоді вчителі часто губляться під час вибору методики навчання історії, адже сучасна методологія має чи мало різноманітних форм. Загалом методологію викладання історії можна поділити на 6 груп: за джерелом знань (словесні, практичні та наочні), за ступенем взаємодії викладача з класом

(розповідь, бесіда й опитування), в залежності від дидактичних завдань (підготовка до вивчення, пояснення та закріплення навчального матеріалу), за характером пізнавальної діяльності учнів (наочно-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, пошуково-дослідницький), за принципом аналізу та синтезу знань (аналітичний, синтетичний, узагальнювальний) і за характером пізнавання (індуктивний, дедуктивний та традиційний) [42, с. 100 – 102]. Під час вибору методу викладання педагог повинен орієнтуватися першочергово на результати від уроку. Наприклад, якщо необхідно дітей ознайомити з новою темою, то можна обрати словесний підхід шляхом використання розповіді, а також наочно-ілюстративний метод.

Окремо можна зазначити про дослідницький метод. Його суть полягає у всебічному розгляді певної історичної проблематики. Орієнтуючись на тему Великих Географічних Відкриттів, викладач може обрати проблематику рабства. Для розкриття повної картини проблеми колоніальної та рабовласницької системи, педагог може обрати наочні методи – ілюстрація та демонстрація. Під час використання наочної методики педагог може поєднати його з бесідою. Наприклад, демонструючи історичні джерела або репродукції картин, які описували рабовласництву у добу Великих Географічних Відкриттів, вчитель може вести діалог з класом, порушуючи питання гуманності, толерантності, демократичності та раціоналізму [29, с. 203 – 206].

Характеризуючи новітні методи навчання не можна залишити поза увагою так звані ігрові методи – вікторини, інтелектуальні протистояння, рольові та дискусійні сценки тощо. Така методика виконує цілий ряд корисних функцій на уроках історії – організуючу, когнітивну, емоційну, мотивуючу та дидактичну [28, с. 187 – 191]. Особливо добре використовувати ігрові методи, якщо у класі є сором'язливі діти або певні суперечності у колективі, так як ігрова атмосфера може значно полегшити школярам знайти спільну мову. Головним чином викладач історії повинен дотримуватися нейтральності та підтримувати справедливу конкуренцію в учнівському колективі.

Варто зауважити, що сучасне молоде покоління тісно пов'язане з комп'ютерними технологіями, які допомагають швидко споживати інформацію. Саме тому сучасні педагоги повинні орієнтуватися на цей запит. Використання комп'ютерних технологій на уроках історії може пожвавити інтерес школярів до навчання. Так, наприклад, під час розгляду нової теми, вчитель може підготувати мультимедійну презентацію, документальний фільм, анімацію тощо. До того ж, розглядаючи презентацію, викладач може доповнювати її власними коментарями або заохочувати дітей до обговорення побаченого на екрані. Як показує практика, така стратегія викладання заохочує підлітків до сприйняття та обмірковування теми уроку. Таким чином можна підсумувати, що правильно підібрана методика викладання на уроках історії допомагає педагогам налагодити контакт з учнями та активізувати пізнавальну та дослідницьку діяльність у класі.

ВИСНОВКИ

Великі географічні відкриття у XV–XVII столітті – це досить складне та багатозначне історичне явище для всього людського роду. Основні передумови доби відкриття Нового світу можна поділити на 3 великі групи: ідеологічні, економічні та політичні. Загалом для кожної з цих груп характерні специфічні риси та ознаки. Ідеологічну групу передумов становлять поширення гуманістичної філософії по європейському континенту, утвердження освітньо-просвітницької діяльності та раціоналізму, а також зародження європоцентричного світогляду на фоні науково-технічного прогресу. В свою чергу науково-технічний прогрес безпосередньо вплинув на економіку багатьох європейських держав. Вже на початку XIV – XV століття завершується період феодальної роздробленості багатьох європейських країн, відбувається відокремлення ремесла від торгівлі, накопичення великого обсягу капіталу спричинив формування нових прошарків населення, а також створення банківської системи. Місто стає осередком для купців, майстрів, лихварів та інтелегенції, що спричинило велику концентрацію населення в міських поселеннях. Крім того, неабияку роль відіграла політична передумова, за якої нарощувалася могутність абсолютницької монархії. Кожен поважний монарх намагався розширити свою владу на всі сфери життєдіяльності й увіковічити своє ім'я, тому правителі активно почали фінансувати перші експедиції.

Розглядаючи наслідки епохи великих географічних відкриттів, варто зауважити, що вони безпосередньо відзеркалюють передумови, тому їх також можна класифікувати за 3 критеріями: ідеологія, економіка та політика. Зрозуміло, що після колоніального завоювання Африки, Америки, Австралії та Океанії, європейці ще більше почали слідувати за європоцентричним принципом. Усі корінні народи тих чи інших територій розглядалися

переважно як «нецивілізовані» етноси з «бідною» культурою. Саме тому усі ідеологічні засади гуманізму не були задіяними європейцями під час контактів з туземцями. Однак, в той же час європейці розширили власні знання з географії, геології, етнології, природничих наук, які становлять основу нашого розуміння навколишнього середовища.

Звичайно, формування колоніальної системи неабияк вплинуло на економічний сектор, при чому як європейського, так й туземного світу. З одного боку, держави Європи переживали значне фінансово-економічне піднесення – надходження золота й срібла до державної скарбниці монархів пожвавило усі інші галузі, а також дозволило виокремитись зачатку банківської системи. Крім того, знаходження нових торгівельних шляхів спричинило розвиток торгівельно-підприємницької діяльності. В свою чергу з'явилися перші економісти – меркантилісти, які почали структурувати свої знання з фінансової грамотності й запровадили поняття цінового регулювання на внутрішньому та зовнішньому ринку. Проте з іншого боку, колонії потерпали від соціально-економічної кризи, так як їхні землі виснажувалися метрополіями, а населення використовували як доступну та дешеву робочу силу, що спричинило збільшення смертності серед поноволених народів.

Наступний наслідок відкриття Нового світу – політичний. Першочергово оформилася зовнішньополітична конкуренція європейських держав, тому з XV століття політичні союзи створюються на основі спільних територіально-економічних інтересів, коли утворюються цілі блоки суперниць держав (Іспанія та Португалія, Велика Британія та Франція і т.д.). З цього випливає організація міжнародних політико-правових систем, на яких держави домовляються про світовий порядок (Вестфальська система, Віденська система та ін.).

Зрозуміло, що доба Великих Географічних Відкриттів має широкомасштабне світове значення для всього людства. Не можна проігнорувати той факт, що географічні відкриття Нового світу внесли вагомий

внесок у розвиток науки й техніки. Протягом XV – XVII століття європейські науковці здійснюють чи мало новацій у сфері фізики, хімії, механіки, географії, математики, культурології, техніки тощо. До того ж саме в цей час з'являються нові транспортні засоби, як сухопутного, так й морського призначення, завдяки яким люди пришвидшили процес подолання великої відстані. Крім того, покращуються якість доріг та шляхів сполучення, що в свою чергу спричиняє розвиток митної служби. Також Великі Географічні Відкриття стали причиною розвитку туризму як такого. Саме тому нерідко сучасні дослідники наголошують на тому, що географічні знахідки стали першим етапом глобалізації.

За новою шкільною програмою тема Великих Географічних Відкриттів на уроках історії вивчається школярами у 8 класі. Варто додати, що сучасна програма направлена на 3 основні загальноєвропейські вектори освітньо-просвітницької діяльності: гуманізм, мультикультурність та багатоперспективність, тому можна зазначити, що українська шкільна система орієнтується на побудову повноцінного європейського суспільства. Більше того у школах України застосовується принцип інтегрованості навчальних курсів, які допомагають педагогу сформувати в учнів наступні загальні компетентності: активної громадянської позиції, чітко визначені орієнтири в політичній, екологічній, економічній та культурній сферах, а також формування бажання навчатися протягом всього життя.

Загалом існує ціла методологічна система викладання історії у школі. Найбільшої уваги варті ігрові, інформаційно-комунікаційні, технологічні та дослідницькі методи навчання. Сучасний викладач історії повинен розуміти, що ми живемо у час комп'ютерних технологій, які допомагають швидко знайти, проаналізувати та узагальнити інформацію, тому було б непогано під час проведення уроків використовувати різного роду мультимедійні презентації, анімації, документальні аудіо-, фото-, відеоматеріали. Беззаперечно поєднання

творчої та інтелектуальної діяльності учнів на уроках історії сприятиме їхньому когнітивному та соціально-комунікаційному розвитку.

На завершення можна додати, що викладач історії повинен сам любити та шанувати історичну науку, інакше йому не вдасться підготувати та організувати цікавий та пізнавальний урок історії. Не варто забувати, що першочергово педагог повинен дбати про встановлення довірливих відносин з учнівським колективом, що також сприятиме збільшенню мотивації та бажанню вчитися та пізнавати щось нове.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баран Б. Межпредметні зв'язки на уроках історії. *Студентський науковий вісник*. 2013. Вип. 33. С. 32 – 34
2. Беззубченко Ю. Я. Великі географічні відкриття як фактор міжнародних відносин. *Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу*: зб. матер. наук. конф., м. Маріуполь, 24 травня 2019 р. С. 23 – 26
3. Берковський В. Економіка ранньомодерної Європи в працях західноєвропейських дослідників. *Український історичний збірник*. 2007. Вип. 10. С. 258 – 264
4. Білецький В., Гайко Г. Гірнична складова епохи великих географічних відкриттів. *Схід*. 2015. Вип. 3. С. 11 – 16
5. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV – XVIII століття у 3 Т. Київ: Основа, 1995, 1997, 1998. 1759 с.
6. Васильків І. Всесвітня історія : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти/ І. Д. Васильків, В. В. Островський, О. Я. Басюк, І. Л. Паршин, М. І. Костікова. – Тернопіль: Астон, 2021. – 176 с.
7. Вебер М. Протестанська етика і дух капіталізму. Київ: Основа, 1994. 261 с.
8. Вітер І. Г. Великі географічні відкриття та їх вплив на економічний розвиток країн європейської цивілізації. *Наукова думка сучасності і майбутнього*: зб. матер. конф. 25 березня – 4 квітня 2019 р. С. 34 – 45
9. Вощенко В. Ю., Тевікова О. В., Денисовець І. В. Соціальна комунікація в Ранній Новий Час. *Young Scientist*. 2018. Вип. 2 (54). С. 89 – 92
10. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. (Інтегрований курс). 6 клас. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. 7–9 класи. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. 7–9 класи. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. 10–11 класи. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. 10–11 класи.

- Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. – Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с.
11. Гончаренко Л. Л. Отто фон Бісмарк та перехід Німеччини до політики колоніальних захоплень, 1882 – 1884 рр. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 38. С. 289 – 293
  12. Джеджора О. Історія європейської цивілізації до кінця XVIII століття. 1Ч. Львів: ЛБА, 1999. 447 с.
  13. Дзюбенко І. Зародження та розвиток ділового туризму у світі: історична ретроспектива. *Історична думка*. 2014. Вип. 12. С. 362 – 369
  14. Дрьоміна-Волок Н. В. Роль Франсіско де Віторії та Бартоломео де лас Касас у становленні концепції прав людини у міжнародному праві. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського*: зб. матер. конф., м. Одеса, 8 – 9 лист. 2013 р. С. 133 – 138
  15. Іщенко В. В. Розвиток англійських торгівельних зв'язків в другій половині XVI століття: складування північно-східного шляху до країн Сходу. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Історичні науки*. 2013. Вип. 1 (260). С. 39 – 45
  16. Ковальчук В. Меркантилісти, або перші паростки економічної науки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2011. Вип. 1. С. 161 – 169
  17. Котляр Ю. В. Історична географія. Спецкурс з історії: навч. посіб. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 216 с.
  18. Ладиченко Т. В. Всесвітня історія : підруч. для 8-го кл. закл. заг. серед. освіти/ Тетяна Ладиченко, Ілона Лукач, Наталія Подалаяк. - Київ : Генеза, 2021. 176 с.
  19. Лашта В. Завоювання європейців у Латинській Америці. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2014. Вип. 25. С. 189 – 199

20. Мальська М., Паньків Н., Ховалко А. Історія розвитку туризму: навч. посіб. Львів: УДК ББК, 2016. 117 с.
21. Мартинов А. Історія глобалізації: методологічні підходи та історіографія проблеми. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2017. Вип. 26. С. 59 – 79
22. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. / Карл Маркс ; за ред. А. Рачицького, В. Щербаненко ; пер. з нім. Мик. Порша. – Харків : Державне видавництво України, 1929.
23. Мороз П., Мороз І. Інтегроване навчання історії в 5 – 9 класах: стан практики та перспективи. *Український педагогічний журнал*. 2021. Вип. 3. С. 66 – 77
24. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
25. Мороз П., Мороз І. Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*. 2020. Вип. 24. С. 142 – 162
26. Паньків Н. Еволюція транспортної інфраструктури Європи та її вплив на розвиток мандрівництва і туризму. *Вісник Львівського університету. Серія: географічна*. 2013. Вип. 43. С. 39 – 47
27. Парнюк Л. Методична розробка: інтелектуальна гра «Шляхами відомих мореплавців». *Гуманітаристика: українські освітянські студії*: зб. матер. конф. м. Полтава, 25 березня 2021 р. С. 8 – 14
28. Парнюк Л. Гра на уроках історії як один із методів підвищення ефективності пізнавальної діяльності активності школяра. *Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія нової української школи*: зб. матер. конф. м. Полтава, 11 – 12 березня 2021 р., С. 187 – 191

29. Писаний Д. М. Формування особистісного ставлення учнів до проблеми рабства на уроках історії. *НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2008. Вип. 7. С. 203 – 208
30. Пронь С. В. Португалія та країни Сходу: історія взаємовпливу цивілізацій. *Історичний архів. Наукові студії*: Зб. наук. пр. м. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2008. Вип. 1. С. 185-187.
31. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. – К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
32. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. - К.: Генеза, 2006. 328 с.
33. П'ятничук Т. «Доктрина Монро»: еволюція трактування та способи реалізації. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Історія*. 2016. Вип. 2 (129). С. 51 – 54
34. Троян С. С. Південнонімецьке купецтво на службі іспанської корони (XVI – XVII століття). *Україна–Європа–Світ: міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 12. С. 90 – 97
35. Розова Т. В., Чорна Л. В. Трансформація аксіосфери та утопія як культурна практика раннього модерну. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. Вип. 2. С. 32 – 36
36. Сорочинська Н.М. Всесвітня історія: підручник для 8 кл. закладів загальн. середн. освіти/ Н.М. Сорочинська. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2021. 176 с.
37. Скрипник О. Колоніальна експансія Франція в країни Північної Африки у XVII – XIX ст. *Наукові записки. Серія: Історія*. 2013. Вип. 2. С. 152 – 156

38. Ciurea A. V., Moreanu M. S., Mohan A., Bentia D. Ferdinand Magellan (1480 – 1521) – 500 years from the expedition: the first step toward globalization. *Journal of medicine and life*. 2022. VOL. 15. P. 592 – 594
39. Хижняк І. А. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: ДП «Вид. дім «Персонал»», 2009. 224 с.
40. Щупак і. Я. Всесвітня історія : підруч. для 8 кл. закладів загальної середньої освіти/ І. Я. Щупак, О. В. Бурлака, Н. С. Власова, І. О. Піскарьова, Д. О. Секиринський. Київ: УОВЦ «Оріон», 2021. — 192 с.
41. Юхименко П. І. Економічна історія: навч. посіб. Київ: Вікар, 2006. 341 с.
42. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посіб. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.
43. Яремченко Б. Шкільна історична освіта в країнах Західної Європи

ДОДАТКИ

Додаток А. Кодекс академічної доброчесності

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

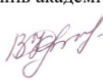
Я, Вознюк Карина Олександрівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не піддроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

вересень 2019
(дата)

(підпис)

Карина Вознюк
(ім'я, прізвище)